

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/183121>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-16 and may be subject to change.

Zwitserland en de strafbaarstelling van de ontkenning van de Armeense genocide

T.E.J.H. VAN GENNIP*

De Turkse politicus Perinçek strooide begin 2017 zout in de Zwitserse wonden. Hij stelde dat Zwitserland de strafbaarstelling van ontkenning van de Armeense genocide uit het strafboek moet halen.¹ Hij sprak daarbij zijn steun uit voor een initiatiefwetsvoorstel van parlementslid Yves Nidegger van de Zwitserse volkspartij (SVP), dat beoogt de strafbaarstelling van het ontkennen van genocide in te dammen.² Deze provocatie van Perinçek volgde op een belangrijke uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: het Hof) van oktober 2015 waarin aan Zwitserland een schending van artikel 10 EVRM werd toegeschreven. In dit artikel beantwoord ik de volgende centrale vraagstelling: wat zijn de implicaties van dit arrest voor de strafbaarstelling van het ontkennen van genocide in Zwitserland? Voordat ik deze vraag beantwoord, loop ik langs een aantal interessante constitutioneelrechtelijke leerstukken in dit arrest.

Eerst schets ik de achtergrond van de zaak Perinçek tegen Zwitserland (§1). Deze zaak is interessant omdat zij een blik geeft in de verschillende toepassingen van de consensusmethode door de rechters in de Grote Kamer. In hoeverre verschillen deze toepassingen en tot welke verschillende uitkomsten leiden deze (§2)? Ten tweede zien we hier een voorbeeld van een mix van een procedurele en materiële toetsing door het Hof (§3). Ten derde bespreek ik de kritiek die het arrest krijgt. Deze kritiek schuilt mede in een vergelijking van deze casus met de problematiek rondom de strafbaarstelling van de ontkenning van de Holocaust (§4). Ten slotte volgt een antwoord op de centrale vraagstelling. Daarbij ga ik kort in op de mogelijke implicaties van het arrest voor Nederland (§5).

bij de
buren

* Mr. drs. Toni van Gennip is junior docent en promovendus bij de vaksectie staatsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen en heeft de Zwitserse nationaliteit. Deze bijdrage is een bewerking van een eerder artikel in het faculteitsblad *Actioma*. De auteur dankt Leonie Huijbers voor haar commentaar op een eerdere versie van dit stuk. Mogelijke onvolkomenheden komen voor rekening van de auteur.

1 Zie het volgende nieuwsbericht: https://www.swissinfo.ch/eng/politics/genocide-denialism_perin%C3%A7ek-tests-court-sanctioned-freedom-of-speech-/42808658 (datum raadpleging: 6 november 2017).

§1. De strafbaarstelling van ontkenning van genocide in Zwitserland

Perinçek sprak in 2005 op een drietal conferenties in Zwitserland over ‘de leugen van de Armeense genocide’. De kwestie leek een simpele optelsom: ontkenning van genocide is naar Zwitsers recht verboden en Zwitserland erkent de Armeense genocide. In het licht van de vrijheid van meningsuiting ontspoon zich hier niettemin een controversiële en complexe juridische kwestie.

Het leven in Zwitserland is duur, zo ook de boetes: door zijn uitlatingen kreeg Perinçek een fikse boete van 3000 CHF, hij kreeg bovendien 90 *day-fines* van 100 CHF per stuk en hij moest schadevergoeding betalen aan de Armeense associatie in Zwitserland (1000 CHF). De veroordeling bleef in stand tot aan de hoogste Zwitserse rechter.³ Het Hof deed in 2013 al een uitgebreide uitspraak in het voordeel van Perinçek.⁴ De Zwitserse regering verzocht vervolgens om een verwijzing naar de Grote Kamer. Er was inderdaad sprake van een buitengewone zaak; maar liefst zeventien rechters moesten zich gaan buigen over de kwestie. In het najaar van 2015 oordeelde de Grote Kamer uiteindelijk met tien rechters tegen zeven dat Zwitserland artikel 10 EVRM had geschonden. Deze stemverhoudingen kenmerkten de controversie. De meerderheid van de Grote Kamer gebruikte 116 pagina’s om de uitspraak uit te kunnen leggen, nog afgezien van de *concurring* en *dissenting opinions* die daarop volgden.

Historici zijn aldoor verdeeld over de vraag of er bij de dood van honderdduizenden Armenen vanaf 1915 sprake was van genocide door het Ottomaanse leger. Sommigen menen dat er sprake was van een burgeroorlog en een hongersnood; anderen spreken wél van een systematische uitroeiing van het Armeense volk. Dit artikel heeft niet ten doel hier positie in te nemen. Zwitserland erkent de Armeense genocide in ieder geval wel.⁵ Daarbij bevat de Zwitserse strafwet de volgende bepaling:

‘[...] wer öffentlich durch Wort, Schrift, Bild, Gebärden, Tätlichkeiten oder in anderer Weise eine Person oder eine Gruppe von Personen wegen ihrer Rasse, Ethnie oder Religion in einer gegen die Menschenwürde verstossenden Weise herabsetzt oder diskriminiert oder aus einem dieser Gründe Völkermord oder andere Verbrechen gegen die Menschlichkeit leugnet, gröblich verharmlost oder zu rechtfertigen sucht, [...] wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder Geldstrafe bestraft.’⁶

Naar aanleiding van de uitlatingen van Perinçek volgde een klacht van de Armeense associatie in Zwitserland op grond van dit artikel. De Zwitserse politierechter veroordeelde Perinçek en het Hof van het kanton Vaud verwierp vervolgens het beroep van Perinçek. Ook het hoogste Zwitserse gerecht (het *Tribunale Federale*) liet de veroordeling in stand. Perinçek

2 Nidegger beoogt met het voorstel te bewerkstelligen dat enkel de ontkenning van historische gebeurtenissen die erkend zijn door een competent internationaal hof, kunnen worden bestraft. Zie: <https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=20160421> (datum raadpleging: 6 november 2017).

3 Tribunal Federale 12 december 2007, nr. 6B 398/2007.

4 EHRM 17 december 2013, nr. 27510/08, (*Perinçek t. Zwitserland*).

5 Zie hiervoor: <http://www.swissinfo.ch/ger/nationalrat-voelkermord-an-armeeniern/3679338> (datum raadpleging: 6 november 2017).

6 Art. 261 bis lid 4 *Strafgesetzbuch*.

7 Andere rechten waar Perinçek zich op beriep (zoals de artikelen 7 en 17 EVRM) laat ik hier buiten beschouwing.

stapte naar aanleiding daarvan naar het Hof in Straatsburg met een beroep op onder andere artikel 10 EVRM.⁷ Ik ga nu voornamelijk in op het arrest van de Grote Kamer.

Het Hof geeft aan dat het *niet* zijn taak is om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is geweest van genocide in 1915.⁸ Het Hof gaat immers niet over de uitleg van het begrip genocide, maar over de vraag of de strafbaarstelling in overeenstemming met artikel 10 EVRM is. Om te beoordelen of de veroordeling een schending van dat artikel oplevert, loopt het Hof de systematiek van artikel 10 EVRM langs. Het is zonneklaar dat de gedragingen van Perinçek onder de reikwijdte van artikel 10 EVRM vallen. Hij is door de veroordeling duidelijk in zijn recht van meningsuiting aangetast.

Het Hof bekijkt voornamelijk de vraag of de Zwitserse autoriteiten de vrijheid van meningsuiting van Perinçek hadden mogen beperken. De eerste twee criteria van de beperkingssystematiek van artikel 10 lid 2 EVRM leverden betrekkelijk weinig problemen op. 1. De beperkende maatregel was bij wet voorzien.⁹ Perinçek klaagde bij de Kleine Kamer weliswaar al dat de Zwitserse strafwet niet voldoende precies was en dat de beperking daarom niet voorzienbaar was. Er leefde namelijk twijfel over wat precies onder ‘Völkermord’ viel in het licht van de Zwitserse strafbepaling. De Grote Kamer beaamde dat laatste, maar geeft aan dat een wet niet alle eventualiteiten hoeft te dekken. Het is soms wenselijk dat de wet het mogelijk maakt dat autoriteiten op veranderende omstandigheden kunnen anticiperen. De Kleine Kamer gaf overigens al eerder aan dat Perinçek kon weten dat Zwitserland de Armeense genocide erkent en dat ontkenning van genocide daar strafbaar was gesteld.¹⁰ 2. Over de vraag of de inperking een legitiem doel diende, zal ik kort zijn. Het doel van de beperking lag in de bescherming van de rechten van anderen. Meer concreet ging het bij deze rechten om de waardigheid van de Armeense slachtoffers en hun afstammelingen.¹¹ Zoals zo vaak bij het Hof spande deze kwestie vooral om de vraag of de inperking noodzakelijk is in een democratische samenleving. Daarover waren de meningen verdeeld binnen de Grote Kamer.

§2. De dilemma's van het Hof

De vraag die nu voorligt luidt als volgt: was er sprake van een dwingende maatschappelijke behoefte om Perinçek te veroordelen? Was de bestrafing van Perinçek proportioneel ten opzichte van het daarmee te dienen doel? Het Hof moest hier een afweging maken tussen het recht op vrijheid van meningsuiting van Perinçek op grond van artikel 10 EVRM en

⁸ Van Sasse van Ysselst 2015, pt.

3.

⁹ Zie voor de criteria: EHRM 26 april 1979, nr. 6538/74, Series A. Vol. 30, NJ 1980, 146 m. nt. E.A. Alkema (*Sunday Times t. VK*), par. 49-53.

¹⁰ EHRM 17 december 2013, nr. 27510/08, (*Perinçek t. Zwitserland*), par. 69-72.

¹¹ *Ibid.*, par. 141 – 157.

de bescherming van de rechten van de Armeniërs. De rechten van de Armeniërs moeten we plaatsen in het kader van artikel 8 EVRM. Het recht op de eerbiediging van het privéleven weegt bij de Grote Kamer dus mee, gelet op de mogelijke aantasting van de waardigheid en identiteit van de Armeniërs door de uitlatingen van Perinçek. In mijn ogen spelen hier twee dilemma's. 1. Een afweging dient te volgen tussen de uitingsvrijheid van Perinçek en het respect voor het privéleven van de Armeniërs. 2. Een andere kwestie die speelt is hoeveel beoordelingsruimte (*margin of appreciation*) Zwitserland moet krijgen om deze afweging zelf te maken? Oftewel, moet hier een intensief of een terughoudend toezicht volgen?

De meerderheid koos voor een beperkte beoordelingsruimte voor Zwitserland. Om welke redenen beperkte de meerderheid van de rechters deze ruimte? Verschillende argumenten spelen hierbij een rol, maar één daarvan verdient bijzondere aandacht: de zogenaamde consensusmethode. Deze methode is een belangrijk instrument voor het Hof om de beoordelingsruimte te bepalen. De ratio achter deze methode lijkt simpel: als er *weinig* consensus bestaat tussen de lidstaten, dan is er een grote beoordelingsruimte voor de nationale autoriteiten; als er *veel* consensus bestaat, dan is een intensiever toezicht mogelijk door het Hof. Voor het Hof is dit een instrument om voor draagvlak te zorgen voor zijn uitspraken. Het onderzoek naar consensus kan zich toespitsen op (1) het belang van de inperkende maatregel, (2) de toelaatbaarheid van een beperking van het grondrecht als zodanig en (3) de modaliteit van de beperking. Vaak is het bij de laatste categorie lastiger om consensus te vinden.¹² Hoe pakt de consensusmethode nu in casu uit? Interessant is hier dat het Hof een landenanalyse heeft gemaakt. Er bestaan, aldus het Hof, vier categorieën landen in het kader van het (al dan niet) verbieden van de ontkenning van genocide: a. landen die ontkenning van genocide niet strafbaar stellen (Denemarken, Zweden en het Verenigd Koninkrijk); b. landen die alleen een ontkenning van de Holocaust strafbaar stellen (Duitsland, Oostenrijk en Nederland), c. landen die naast de ontkenning van misdaden van de nazi's ook de ontkenning van zogenaamde *communist crimes* verbieden (Tsjechië en Polen). d. De laatste categorie landen stelt iedere vorm van ontkenning van genocide strafbaar (waaronder Zwitserland). Zwitserland begeeft zich dus aan het uiterste van dit spectrum.¹³ Bijzonder is dat het Hof beweert dat deze diversiteit aan opvattingen over de strafbaarstelling van de ontkenning van de Armeense genocide tussen de landen *niet* met zich brengt, dat er een grotere beoordelingsruimte voor Zwitserland moet zijn. Sterker nog, uit het gebrek aan consensus leidt het Hof af dat de Zwitserse rechter een betere

¹² Gerards 2011, p. 193-199.

¹³ EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, par. 255 - 257.

belangenafweging had moeten maken. Juist op dit punt zijn de zeven andere rechters het niet eens.

In hun *joint dissenting opinion* geven Spielmann e.a. juist aan dat Zwitserland *niet* de beoordelingsruimte heeft overschreden. Opvallend is hoe anders zij naar de betreffende consensusmethode kijken. Immers, de *dissenters* gaan ervan uit dat deze onenigheid tussen de landen moet leiden tot een grotere beoordelingsruimte. Zij vatten de consensusmethode traditioneel op: als er consensus is over de vraag of de strafbaarstelling van de ontkenning van genocide proportioneel is, dan kan er strikt toezicht worden gehouden. Er is echter geen consensus en daarom dient het Hof zich terughoudend op te stellen en een grotere ruimte aan de lidstaten te laten. Daarom nemen zij onder andere geen schending van artikel 10 EVRM aan.¹⁴ Ironisch is dat er geen overeenstemming lijkt te bestaan over het gebruik van de consensusmethode. De *dissenters* gebruiken deze methode op de gebruikelijke wijze, terwijl de meerderheid van het Hof de consensusmethode nu verdisconteren in een bredere afweging met een ander oordeel tot gevolg.

§3. Een procedurele toetsing en materiële toetsing

Het Hof verrichtte in deze zaak – deels - een procedurele toetsing.¹⁵ Wat is dat voor type toetsing? De rechter kijkt bij een procedurele toets niet zozeer naar de rechtmatigheid van de uitkomst van de Zwitserse rechtsprocedure, maar juist naar de (kwaliteit van de) totstandkomingsprocedure van het oordeel.¹⁶ Heeft er bijvoorbeeld een zorgvuldige afweging plaatsgevonden en is deze afweging voldoende gemotiveerd? Zijn de partijen bijvoorbeeld gehoord? Het uitgangspunt is hierbij nog steeds dat de nationale instanties in een betere positie staan om de betreffende afweging te maken. De vraag is echter of Zwitserland daadwerkelijk blijf heeft gegeven een afweging te hebben gemaakt. Wat zou Zwitserland dan procedureel hebben nagelaten? Het Hof kijkt onder meer naar het wetgevingsproces. Belangrijk hierbij is hoe Zwitserland tot deze strafbaarstelling is gekomen. Saillant is dat de Zwitserse regering bij de behandeling van het wetsvoorstel had gewezen op een potentieel conflict dat zou kunnen ontstaan tussen de wet en de vrijheid van meningsuiting.¹⁷ Dit kan er mede toe leiden dat de Zwitserse rechter een meer zorgvuldige afweging had moeten maken. Heeft de Zwitserse rechter een dergelijke afweging gemaakt in het licht van artikel 10 lid 2 EVRM? Het Hof, procedureel toetsend, ontkent dit stellig, omdat de Zwitserse rechter de Zwitserse strafwet strikt had toegepast zonder al te veel acht te slaan op artikel 10 EVRM. Interessant is dat rechter Nussberger vond dat het

14 Zie par. 9 van de *dissenting opinion* van Spielman e.a. bij: EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08. Overigens is het opmerkelijk dat deze *dissenters* wel expliciet aangeven dat de Armeense genocide heeft plaatsgevonden (zie par. 2), maar dat zij deze stelling niet relevant achten ter beantwoording van de rechtsvraag of er sprake is van een schending van art. 10 EVRM.

15 EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, par. 275-278.

16 J. H. Gerards, *EVRM – algemene beginselen*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2011, p. 211. Voor een recente publicatie over actuele ontwikkelingen omtrent procedurele toetsing zie: Gerards en Brems (red.) 2017.

17 EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, par. 34.

vooral bij deze procedurele toets had moeten blijven, omdat juist de Zwitserse wetgever geen zorgvuldige afweging zou hebben gemaakt.¹⁸ De meerderheid van het Hof gaat echter verder en verbindt aan deze procedurele toets ook een toetsing aan materiële criteria. Het Hof stelt namelijk dat de Zwitserse rechter onvoldoende rekening heeft gehouden met de volgende inhoudelijke aspecten. Ten eerste brengt het Hof naar voren dat de vrijheid van meningsuiting (waar Perinçek een beroep op doet) behoort tot de essentiële grondslagen van een democratische samenleving. Dat weegt zwaar mee. Ten tweede meent het Hof dat de uitlatingen niet als doel hadden om op te roepen tot haat of intolerantie. In Zwitserland waren er volgens het Hof daarbij geen hoge spanningen of gevoeligheden omtrent de Armeense kwestie. Het derde en meest in het oog springende argument gaat over het gebrek aan consensus tussen de lidstaten. Zoals ik in de tweede paragraaf al heb uiteengezet draagt dit aspect juist *niet* bij aan een grotere beoordelingsruimte. Het feit dat er geen consensus is, betekent dat de rechter de afweging hier ook anders en beter gemotiveerd had kunnen maken. Dat is een hele andere implicatie van het gebrek aan consensus. In de vierde plaats redeneert het Hof dat de mate van aantasting van de rechten van de Armeense gemeenschap onvoldoende gewicht in de schaal legt om tot de afweging te komen die de Zwitserse rechter heeft gemaakt. Er was in Zwitserland geen grote Armeense gemeenschap ten tijde van de uitlatingen van Perinçek. Al deze factoren waren nauwelijks meegenomen in de oordelen van de Zwitserse rechters. De Zwitserse rechters hadden de wet namelijk vrij ‘binair’ toegepast, zonder in te gaan op de bovenstaande factoren¹⁹ in het kader van de noodzakelijkheid van de beperking in een democratische samenleving.

§4. Een vergelijking tussen de Armeense genocide en de Holocaust

De uitkomst van het arrest valt denk ik toe te juichen, omdat het Hof sterk aandringt op een open en vrij publiek debat over de geschiedenis; de idee is hier dat niet de rechter moet bepalen hoe geschiedenis moet worden geschreven. Toch heeft het arrest een achilleshiel en deze zit in het volgende.

Het Hof stelt namelijk dat het zich niet buigt over de vraag of er daadwerkelijk sprake is geweest van genocide in Armenië. Het antwoord op die vraag mag dus geen rol spelen. Het Hof bestaat niet uit historici. Het is dus niet relevant of er in Armenië daadwerkelijk genocide heeft plaatsgevonden. Juist omdat deze vraag geen rol speelt, is het interessant dat

¹⁸ Zie de *partly concurring and partly dissenting opinion* van Nussberger e.a. bij: EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, p. 117-120.

¹⁹ EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, par. 229 - 282.

strafbaarstellingen van ontkenningen van de Holocaust in de regel geen schending van artikel 10 EVRM opleveren en dat in deze zaak wel sprake is van een schending. Op welk criterium staft het Hof dan het verschil in benadering?

Het Hof baseerde zich hier mede op de geografische aspecten en tijdsaspecten. Er is namelijk geen (geografisch) verband tussen Zwitserland en de gebeurtenissen in het Ottomaanse rijk in 1915. Er liggen bovendien geen gevoeligheden in Zwitserland, behalve dan in een slechts kleine Armeense gemeenschap in Zwitserland.²⁰ Tevens is er haast een eeuw verstreken, waardoor het belang is teruggelopen om hier strafrechtelijk op te treden ten behoeve van de Armeniërs.²¹ Ten aanzien van de Holocaust gaan deze argumenten niet op.

De *dissenters* stellen juist de zwakheid van deze redenering aan de kaak. Strookt de inachtneming van de geografische aspecten en tijdsaspecten wel met de universalistische intentie om de rechten in het licht van artikel 8 EVRM voor een ieder te beschermen? Verwatert de bescherming van groeperingen die door genocide zijn getroffen uiteindelijk niet door deze geografische en temporele aspecten?²² De methode van het Hof kan zodoende implicaties hebben bij ontkenningen van bijvoorbeeld de genocide in Rwanda in 1994. Deze genocide vond weliswaar recenter plaats, maar ligt geografisch verder van de Europese landen. Bij de vraag of een strafbaarstelling van een ontkenning van genocide conform artikel 10 EVRM is, speelt verder mee of er een aanzienlijke gemeenschap van dat land aanwezig is en die door de ontkenning van genocide wordt geraakt. Echter, denkbaar is nu ook dat de zeer kleine Rwandese (gelet op het bovenstaande voorbeeld) gemeenschap juist minder bescherming geniet o.g.v. bovenstaande redeningen, dan de Joodse gemeenschap bij een ontkenning van de Holocaust. Vergelijkbare kritiek is ook in Zwitserland te horen.²³

§5. De implicaties van de uitspraak voor Zwitserland (en Nederland)

Tot slot keer ik terug naar de centrale vraagstelling: wat zijn de implicaties van dit arrest voor de strafbaarstelling van het ontkennen van genocide in Zwitserland? Ten eerste, in september 2016 heeft het Zwitserse hooggerechtshof Perinçek in het gelijk gesteld en de zaak terugverwezen naar het Hof van het kanton Vaud. Omdat het Hof naast de procedurele toets ook een materiële toets heeft verricht, lag deze uitkomst voor de hand. Perinçek krijgt waarschijnlijk een aanzienlijke schadevergoeding (ongeveer 100.000 CHF).

²⁰ Ibid., par. 242-248.

²¹ Ibid., par. 250.

²² Zie par. 6 van de *dissenting opinion* van Spielman e.a. bij: EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08.

²³ Zie bijv: https://www.swissinfo.ch/eng/society/armenian-genocide_denying-genocide-traumatizes-victims-a-second-time-/42813454 (datum raadpleging: 6 november 2017).

Ook ontstond er discussie over de vraag of de Zwitserse strafwet aangepast moest worden. Het antwoord op die vraag luidt ontkennend. De schending van artikel 10 EVRM door Zwitserland betekent uiteraard niet dat de wet niet deugt. De *toepassing* van de wet deugde niet. Op 3 maart 2016 verwierp de Zwitserse *Nationalrat* dan ook een motie om de betreffende bepaling uit het wetboek te schrappen. Perinçek en Nidegger hebben ongelijk als zij zouden stellen dat de ontkenning van de *Armeense* genocide uit de Zwitserse wet moet. Nidegger stelde namelijk voor om enkel van genocide te spreken, indien een competent internationaal gerechtshof de betreffende historische gebeurtenis als ‘genocide’ heeft erkend. Pas bij ontkenning van die gebeurtenissen (zoals de Holocaust), zou de Zwitserse strafwet van toepassing zijn.²⁴ Een dergelijke wet is niet nodig op basis van het arrest. Het initiatiefvoorstel van Nidegger is vooralsnog niet verworpen.

Wat zijn de implicaties van het arrest dan wel en ook voor Nederland? In Nederland kan het ontkennen van de Holocaust een strafbaar feit opleveren in het licht van vooral artikel 137c Sr (groepsbelediging).²⁵ Een meer expliciete bepaling over de strafbaarstelling van het ontkennen van genocide kent het Nederlandse recht niet. Er is momenteel wel een initiatiefvoorstel aanhangig bij de Tweede Kamer, maar de behandeling van dat voorstel ligt vooralsnog stil. Dat voorstel beoogt de ontkenning van de strafbaarstelling van genocide uitdrukkelijk strafbaar te stellen.²⁶ Bij een mogelijke verdere parlementaire behandeling kan het arrest aanknopingspunten voor een discussie bieden. De wetgever kan zonder meer een bepaling maken inzake de strafbaarstelling van ontkenning van genocide. Daaraan staat het arrest niet in de weg.

Het ligt overigens niet voor de hand dat in Nederland een dergelijke strafbaarstelling voor ontkenning van de Armeense genocide snel zal voorkomen. Immers, Nederland erkent de Armeense genocide niet. Mocht het wel ooit zover komen (of een andere historische gebeurtenis wordt als genocide beschouwd), dan zal de rechter bij een beroep op het EVRM gelet op *Perinçek t. Zwitserland* een adequate belangenafweging moeten maken, zowel op procedurele als materiële gronden.

²⁴ Overigens is de werkelijkheid complexer, omdat er diverse varianten zijn van ontkenningen van de Holocaust. Denk bijvoorbeeld als iemand het aantal slachtoffers of een specifieke gebeurtenis ontkent of betwist. Deze overwegingen laat ik hier verder buiten beschouwing. Zie hierover bijvoorbeeld: Belavusau 2014.

²⁵ *Kamerstukken II 2008/09*, 30 579: 7, p. 4.

²⁶ *Kamerstukken II 2005/06*, 30 579: 2.

Literatuur

Belavusau 2014

U. Belavusau, Armenian Genocide v. Holocaust in Strasbourg: Trivialisation in Comparison, *VerfBlog*, 2014/2/13

Gerards 2011

J. H. Gerards, *EVRM – algemene beginselen*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2011

Gerards en Brems (red.) 2017

J.H. Gerards en E. Brems (red.), *Procedural Review in European Fundamental Rights Cases*, Cambridge: Cambridge University Press 2017

Van Sasse van Ysselt 2015

P.B.C.D.F. van Sasse van Ysselt, annotatie bij EHRM 15 oktober 2015 (GK), nr. 27510/08, *EHRC* 2015/246